

STAROMĚSTSKÁ EXEKUCE A (HORNÍ) UHRY. KE VZTAHU POPRAVENÝCH ČESKÝCH „PÁNŮ“ K UHERSKÝM ZEMÍM

JAN KILIÁN

KILIÁN, Jan. The Prague Executions and (Upper) Hungary. On the relationship of the executed Bohemian „noblemen“ to the Hungarian lands. *Historický časopis*, 2022, 70, 2, pp. 217-242, Bratislava.

During the Old Town execution in Prague on June 21, 1621, twenty-seven members of the Bohemian community, ten nobles and seventeen townspeople perished at the executioner's hand. In many cases, these were respected figures in the political, diplomatic, cultural and scientific fields. It is known that one of the executed, Jan Jessenius, was of Hungarian descent, but otherwise the relationship of the others to Hungary has not yet been studied. The following studies will try to decipher their Hungarian contacts and define the areas in which they took place.

Key words: Thirty Years' War. Bohemian Estates Uprising. Prague Executions 1621. Hungary. Anti-Turkish Wars.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.2.2>

V roce 2021 uplynulo čtyři sta let od staroměstské exekuce, při níž dne 21. června 1621 na popravním lešení v Praze zahynulo sedmadvacet účastníků českého stavovského povstání. Tři muži z panského stavu, sedm ze stavu rytířského a patnáct měšťanů, ponejvíce pražského původu.¹ Rozhodně nepředstavovali elitu protihabsburské rebelie, která byla dávno v bezpečí za hranicemi (Jindřich Matyáš z Thurnu, Václav Vilém z Roupova aj.), nebo zahynula ještě během předchozích let (Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic, Linhart Colonna z Felsu aj.). Naopak, provinění mnohých z nich bylo minimální, a i dnešní historik jen s obtížemi hledá v jejich případě důvody pro nemilosrdný verdikt. Katolík Diviš Černín z Chudenic, hejtmán Pražského hradu, si jej vyslechl primárně pro to, že v den třetí pražské defenestrace umožnil vzbouřeným stavům vstup do Hradu, ačkoli tak učinil na výslovný pokyn nejvyššího purkrabího, svého přímého nadřízeného. Dlouhodobě se má za to, že Černín byl obětován propagandistickým účelům – aby byl mezi odsouzcenci alespoň jeden katolík a exekuce nemohla být po-

1 Základní monografii k problematice je dosud PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Praha: Brána, 1996. ISBN 80-85946-26-2.

važována za akt náboženské msty.² Rytíř Vilém Konecchlumský z Konecchlumí si ortel vyslechl na základě svého zapojení se do zemské domobrany, mnozí měšťané za členství v radních sborech revolučních let a účast v nijak významných komisích, které byly stavy nařízeny. Naproti tomu, skuteční organizátoři stavovského dění, kteří v zemi po Bílé hoře zůstali, typu Viléma st. z Lobkovic, byli díky svým konexím omilostněni. Milost jistě nemohli očekávat stavovští direktori, ať už z panského (Jáchym Ondřej Šlik, Václav Budovec z Budova), rytířského (Kašpar Kaplír ze Sulevic, Fridrich z Bílé, Jindřich Otta z Losu, Prokop Dvořecký z Olbramovic) nebo měšťanského stavu. Nemohl ji očekávat ani přední stavovský diplomat Jan Jessenius, ani právník a významný zahraniční agent Leandr Ruppel z Ruppachu. Vybraných sedmadvacet mužů představovalo pozoruhodnou směsici jedinců různého společenského postavení, kulturních a intelektuálních zájmů, víry (kališníci, luteráni, čeští bratři a jeden katolík) a nejpestřejších životních osudů. U některých sehrála více či méně důležitou roli také uherská problematika, ať už šlo o jejich původ, diplomatické poslání, literární ambice, sociální kontakty nebo vojenskou zkušenost. Historiografie se přitom této otázce globálně dosud nijak nevěnovala a spokojovala se jen poukazováním na Jessenia.

Čechy a Uhry před Bílou horou

Předběllohorské Čechy byly s Uhrami v kontaktu takřka permanentním.³ Už po několik generací měly obě země na trůně stejného panovníka. Ten poslední jagellonský, Ludvík, zahynul v boji proti Turkům v bitvě u Moháče, která v Čechách vzbudila velký ohlas.⁴ Turecké války pak představovaly po většinu raného

2 K Černínovi KALISTA, Zdeněk. Diviš Černín. Časopis Společnosti přátel starožitností českých, 1929, roč. 37, s. 24-55 a 76-93.

3 Na tomto místě není prostor k širšímu pojednání obsáhlé problematiky. Zdaleka nešlo jen o vztahy politické a diplomatické, ale také (ba zvláště) hospodářské, kulturní či sociální. Ke vztahům speciálně českých zemí s Horními Uhrami monograficky MACŮREK, Josef a Miloš REJNUŠ. *České země a Slovensko ve století před Bílou horou. Z dějin vztahů v oblasti zemědělství, řemesla, obchodu a vzájemné obrany*. Praha: SPN, 1958. K raně novověkým Uhrám nejnověji PÁLFFY, Géza. *The Kingdom of Hungary between two Empires 1526 – 1711*. Bloomington: Indiana University Press, 2021. ISBN 9780253054630. Viz i Týž. Der Adel aus den ungarischen Ländern am Wiener Kaiserhof 1526 – 1612. In: FUNDÁRKOVÁ, Anna a István FAZEKAS, Hg. *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16. – 17. Jahrhundert*. Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien, Balassi Institut – Collegium Hungaricum Wien, Ungarische Archivdelegation beim Haus -, Hof- und Staatsarchiv, Wien, 2013, s. 37-76. ISBN 978-615-5389-08-5.

4 Srovnej VYBÍRAL, Zdeněk. *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*. Praha: Havran, 2008. ISBN 978-80-86515-87-8.

novověku vděčné téma a obraz Turka dostal i v českých zemích standardní podobu děsivého, krvelačného pohana.⁵ Zvláště druhorození a méně majetní čeští rytíři (tj. příslušníci nižší šlechty) se často uplatňovali v habsburské armádě a mířili na „krchov Evropy“, kde mnozí skutečně padli a Uhry se jim staly hřbitovem.⁶ Mimořádné pozornosti se těšilo zvláště (neúspěšné) tažení roku 1566 na pomoc obleženému Sigetu, který bránil Mikuláš Zrinský, odnedávna manžel Evy z Rožmberka, sestry předních členů české stavovské obce Viléma a Petra Voka z Rožmberka. Narodil se jim syn Jan, který se při bezdětnosti obou posledních Rožmberků stal jejich designovaným dědicem, jenže ani on vlastní dynastii nezaložil a zemřel krátce po Petru Vokovi (1612).⁷ Hrdinná smrt jeho otce u Sigetu se i v Čechách dlouho připomínala. Takzvaná dlouhá válka s Turky, jež vypukla roku 1593, přinesla vojenské uplatnění mnoha českým šlechticům, kteří se vydávali do Uher bránit nestabilní křesťanskou hranici. A od roku 1605 rovněž válčit proti sedmihradskému knížeti Štěpánu Bočkajovi, jehož oddíly činily loupežné vpády na moravské území, při nichž plenily a zapalovaly zámky, vesnice i menší města.⁸ Do bojů se na císařské straně zapojili i ti, kteří měli sehrát svou životní roli o pár let později, v době českého stavovského povstání, včetně třeba Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna.⁹ Válku uzavřel vídeňský mír s Bočkajem a žitvatorocký mír s Turky – i na nich měli podíl přední čeští šlechtici. Ti se o dva roky později odmítli připojit k odboji mladšího bratra Rudolfa II., uherského krále Matyáše, zůstali věrni císaři a vydobyli si na něm Majestát na náboženskou svobodu.¹⁰ Českým králem se tak Matyáš stal až po Rudolfově

-
- 5 Srovnej RATAJ, Tomáš. *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*. Praha: Scriptorium, 2002. ISBN 80-86197-31-X.
 - 6 Srovnej BŮŽEK, Václav, KOREŠ, František, MAREŠ, Petr, ŽITNÝ, Miroslav. *Rytíři renesančních Čech ve válkách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-409-6.
 - 7 K němu, ale i k jeho otci a boji o Sziget BŮŽEK, Václav, JAKUBEC, Ondřej a Pavel KRÁL. *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-511-1.
 - 8 Ke vpádům Bočkajovců je stále přínosná práce KAMENÍČEK, František. *Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605 – 1606*. Praha: F. Kameníček, 1895.
 - 9 K Valdštejnovi dnes již existuje bezpočetná literatura, naposledy zvláště KOLLMANN, Josef. *Valdštejn a evropská politika 1625 – 1630. Historie 1. generalátu*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0692-3 a Týž. *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631 – 1634*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0336-3.
 - 10 K Matyášovi RILL, Bernd. *Kaiser Matthias. Bruderzwist und Glaubenskampf*. Graz: Styria, 1999. ISBN 978-3222124464; k rozkolu mezi bratry BŮŽEK, Václav, Hg. *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608 – 1611)* (=Opera Historica 14). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010. ISBN 978-80-7394-211-3; k Majestátu nejnověji JUST, Jiří. *9. 7. 1609. Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody*. Praha: Havran,

abdikaci začátkem roku 1611, jíž předcházela neúspěšný pokus o zvrácení situace povoláním pasovského vojska do Čech.¹¹

Za Matyášovy vlády se navzdory Majestátu vyostřily vzájemné rozpory mezi menšinovými, avšak protežovanými českými katolíky a dominantními nekatolíky. Do centra pozornosti se dostaly zvláště kauzy kostelů v Hrobu a Broumově, důkazy domnělého porušování Majestátu.¹² Projednávaly se na stavovském sněmu v březnu 1618, který měl pokračovat v květnu – jenže císař to zakázal. Pobouření stavové jeho rozhodnutí neakceptovali, přes zákaz se sešli a současně připravili akci, která vešla do dějin jako třetí pražská defenestrace. Po ní se ocitli ve válečném stavu s Habsburky a začali shánět spojence. Pomineme-li epizodickou snahu oslovit dokonce i Turky (!), jejichž poselstvo v Praze uvítali, spoléhali na východě především na sedmihradského knížete Gábora Bethlena.¹³ Snažili se i o agitování na uherském sněmu v Prešpurku, tam byl ale jejich vyslanec po zásahu palatina Forgáče zajat a předán Habsburkům. S Bethlenem jednali čeští stavové opakovaně a našli společnou řeč, která se odrazila v uzavření konfederace roku 1620. Jenže Bethlen nebyl příliš spolehlivý spojenec, navíc měl vlastní problémy, mj. s diverzní akcí Jiřího Drugheta. Přesto do Čech poslal své jednotky, které bojovaly i v bitvě na Bílé hoře, nicméně porážce stavů nedokázaly ani ony zabránit.¹⁴ Český vzdorokrál Fridrich Falcký¹⁵ musel uprchnout a s ním i ne jeden vůdce stavovského povstání. Ostatní kapitulovali a císaři se poddali. Ve Vídni se začal chystat seznam provinilců, na němž se objevila bezmála stovka jmen. Po různých úpravách se ustálil na osmadvaceti. Jeden pak dostal milost přímo na popravišti.

Jan Jessenius

Co do svých kontaktů s Uhrami byl nejznámějším z nich Jan Jessenius (též Jessenský). Byť na staroměstské popraviště kráčel jako příslušník městského stavu, pocházel z drobného šlechtického rodu usazeného v Uhrách poblíž Martina

2009. ISBN 978-80-86515-92-2.

- 11 K pasovskému vpádu naposledy BENEŠ, Petr R., HLAVÁČEK, Petr, STERNECK, Tomáš et al. *Čtrnáct mučedníků pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7308-529-2; 978-80-7007-423-7.
- 12 Podrobně KILÍÁN, Jan. Boj o kostely, aneb Kauzy údajného porušování Rudolfova majestátu v předbělohorských Čechách. In: *Historický časopis*, 2018, roč. 66, č. 2, s. 241-269. ISSN 0018-2575.
- 13 K Bethlenovi stručně mj. DANGL, Vojtech. *Bethlen proti Habsburkům.* Praha: Melantrich, 1992.
- 14 Bibliografie bitvy na Bílé hoře zahrnuje desítky titulů, její výzkum však nedávno nebyvale posunul CHALINE, Olivier. *Bílá hora.* Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2396-2.
- 15 K němu nejnověji ČECHURA, Jaroslav. *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého.* Praha: Rybka Publishers, 2004. ISBN 80-86182-79-7.

ve vsi Horní Jaseno v podhůří Velké Fatry. Jen čtyři roky předtím, než se Jan narodil (1566), získal tento luteránský rod od císaře Ferdinanda I. znak v poli s jasanem. Janův otec Baltazar († kolem 1600) mohl být jedním z komorních či horních úředníků v báňských městech a měl prokazatelně ještě syna Daniela.¹⁶ Zhruba v šedesátých letech 16. století odešel Baltazar z rodných Uher do slezské metropole Vratislavi a jako řemeslník tu zcela splynul s měšťanským prostředím. Jeho syn Jan studoval na vratislavské městské škole, pak na akademiích ve Wittenbergu a v Lipsku, následně až v italské Padově, kde se sblížil s budoucím nejvyšším českým kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic.¹⁷ Po studiích filozofie a lékařství se vrátil do Wittenbergu, kde vyučoval anatomii. Okruh jeho známých se rozšiřoval – a objevili se mezi nimi také dánský astronom ve službách císaře Rudolfa II. a Jakub Typotius, kteří jej přivedli do Prahy, kde Jessenius v roce 1600 provedl v Rečkově koleji veřejnou pitvu.¹⁸ Ani pražský pobyt ale nenaplnil Jesseniova očekávání a touhy, takže v následujících letech opět hodně cestoval. Do Prahy se pak sice vrátil až krátce před vypuknutím stavovského povstání, ale obratem se mu dostalo mimořádného uznání. Ačkoli ani neuměl česky, byl zvolen rektorem pražské utrakvistické univerzity.¹⁹ Teprve v dubnu 1618 jej mistři přijali i do profesorského sboru.²⁰

Po defenestraci a vypuknutí stavovského povstání byl Jessenius pověřen diplomatickým úkolem v podobě účasti na uherském stavovském sněmu v Prešpurku, kde měla proběhnout volba Ferdinanda Štýrského uherským králem. Na cestu dostal tři sta kop grošů míšeňských, šest koní, komorní vůz a slib od stavů, že pokud dobře pořídí, může se po návratu těšit na „dobrý prezent“.²¹ Přesné zadání neznáme,²² snad se měl i pokusit uherské stavy při volbě zviklat. Každopádně, dorazil pozdě, po volbě. Katolický uherský palatin Zikmund Forgáč (Forgách) se navíc rozhodl zavděčit se císaři a novému králi, Jessenia nechal zatknout a poslal

16 POLIŠENSKÝ, Josef. *Jan Jesenský – Jessenius*. Praha: Svobodné slovo, 1965, s. 13-14. Daniel byl posléze společně s bratrem Janem zatčen roku 1618 v Uhrách.

17 Tamtéž, s. 14-21.

18 Srovnej DIVIŠOVÁ, Bohdana a kol., ed. *Jan Jessenius z Jasené. Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L. P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0922-3.

19 WINTER, Zikmund. *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*. Praha: Matice česká, 1899, s. 6.

20 WINTER, Zikmund. *Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897, s. 147.

21 JANÁČEK, Josef, ed. *Pavel Skála ze Zhoře. Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře*. Praha: Svoboda, 1984, s. 53.

22 Ačkoli existuje jeho zpráva o uherské cestě. Edici viz J. POLIŠENSKÝ, Jan Jesenský, s. 123-145.

jim ho do Vídně.²³ Zde byl pražský rektor vyslýchán a vězněn,²⁴ proti čemuž stavové protestovali i písemně ve své druhé Apologii s poukazem na porušování diplomatické imunity.²⁵ Naštěstí pro sebe se Jessenius ještě koncem téhož roku (1618) dočkal společně s Karlem Přebořovským z Kvasejovic zajatecké výměny za advokáta a katolického právního poradce dr. Fabia Ponzona a bývalého mělnického hejtmana Jakuba Horčického z Tepence a propuštění na svobodu. Snad i díky přimluvě nejvyššího českého hofmistra Adama ml. z Valdštejna.²⁶ Přimlouvali se také pražští univerzitní profesori, v době Jesseniovy nepřítomnosti pomáhající kuchařce, jež se starala o rektorovu dceru. I když se žádosti o finanční podporu u nich nepochodila. Univerzita jí ovšem pomohla ve sporu se sousedem, který se ji měl snažit vystrnadit z bytu.²⁷

Součástí podmínek Jesseniova propuštění byl slib, že již do budoucna nebude vystupovat proti Habsburkům a jejich zájmům. Slib nedodržel. Jen během roku 1619 vypracoval Jessenius dva spisy, v nichž se plně přihlásil k českým rebelům a od Habsburků se definitivně odvrátil. Nepřátelství vyhlásil i jezuitům (kritizoval mj. formu jejich výuky) a katolickým velmožům, zkritizoval usnesení tridentského koncilu, stejně jako každého, kdo se stavěl proti Rudolfovu majestátu.²⁸

Rektorem zůstával Jessenius i v době, kdy se českým králem stal Fridrich Falcký. Při jeho listopadové korunovaci symbolicky poručil univerzitu panovníkově ochraně a předal mu jménem svým a svých kolegů hodnotný dar, zlatnickou práci.²⁹ Následně se pro univerzitu snažil získat po vypuzení jezuitů prázdnou budovu Klementina, již by nekatolická akademie jistě náležitě využila

23 Tamtéž, s. 64.

24 Viz např. *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia II*. Praha: Academia, 1972, s. 58: Ve svém dopise z 26. července 1618 líčil Karel st. ze Žerotína Hartvíkovi ze Stittenu mj. i jednotlivosti o Jesseniově věznění v Uhrách a ve Vídni.

25 ŠUBERT, Václav, ed. *Apologie druhá stavův Království českého*. Praha: Tisk a sklad K. Seyfrieda, 1862, s. 55.

26 Srovnej PROKEŠ, Jaroslav, ed. *Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618 a 1619*. Praha: Ministerstvo vnitra Republiky československé, 1934, s. 57: List direktorů Adamovi ml. z Valdštejna ze září 1618; JANÁČEK, J., ed. Pavel Skála, s. 91: Nejvyšší hofmistr (Adam ml. z Valdštejna) požádal v září 1618 stavy o povolení cesty do Vídně. Sliboval, že císaři přednese stavovská stanoviska a pokusí se osvobodit Jessenia z vězení. Bylo mu to povoleno – zvláště kvůli Jesseniovi; *Documenta Bohemica II*, s. 82: Ve svém dopise z 19. prosince 1618 císař Matyáš Adamovi ml. z Valdštejna mj. sděloval, že co se týče Jessenia, dal již pokyn k jeho propuštění.

27 WINTER, Z. Děje, s. 154.

28 ŠOLCOVÁ, Kateřina, ed. *Jan Jesenský. Proti tyranům*. Praha: Academia, 2019, s. 27. ISBN 978-80-200-2955-3.

29 JANÁČEK, J., ed. Pavel Skála, s. 211.

pro své potřeby. Pražští profesori se potenciální novou kolej chystali nazvat po Fridrichovi Falckém „*Fridericium collegium*“.³⁰ Jesseniovi při vleklém jednání se stavy o převzetí klementinské koleje a knihovny sekundoval Jiří Šultys, syn direktora Jana Šultyse z Felsdorfu. V lednu 1620 slavili částečný úspěch, když Jesseniovi zástupci Fradelius a Šultys dostali klíče od jezuitské knihovny. Posléze do kanceláře za stavovskými předáky přišli Jessenius a Šultys s peticí pro Fridricha Falckého a s opětovným požadavkem na Klementinum. Narazili na jejich odpor, a to zvláště u Šlika. Stavové totiž žárlivě střežili své kompetence směrem k univerzitě.³¹ Šlika tehdy Jessenius poměrně ostře napomenul, aby se pamatoval, že je také defenzorem, tj. ochráncem pražské utrakvistické univerzity. Jinak spolu ale žili v přátelských vztazích. Když koncem roku 1619 zemřel Helvig Garth, pastor salvátorského sboru, který oba navštěvovali, sepsal mu Jessenius pohřební kázání, jež dedikoval právě Šlikovi a také Leandru Ruppelovi.³²

Různé úkoly povolávaly Jessenia daleko od Prahy, takže na univerzitě jej musel zastupovat prorektor Petr Fradelius ze (Banské) Štiavnice. Nejprve Jessenius následoval Fridricha Falckého při holdovací cestě na Moravu a do Slezska jako zástupce akademie.³³ V květnu 1620 se stal jedním z poslů, které český král a vzbouřenci vyslali do Banské Bystrice na jednání s Gáborem Bethlenem o spojenectví.³⁴ Schylovalo se i k Jesseniově diplomatické misi až do daleké Konstantinopole,³⁵ kam se ale nakonec nevypravil. Znovu také vydal svůj spis *Proti tyranům*, tentokrát již s jasným záměrem podpořit stavovskou věc proti svrženému Habsburkovi.³⁶ V rektorském úřadu se ovšem bělohorské bitvy nedočkal, z blíže neznámých příčin funkci složil. Mohlo to být opět kvůli zklamání z vývoje a poměrů na univerzitě, stejně jako věčným bojem s nedostatkem peněz. V čele univerzity Jessenia nahradil Jan Campanus.³⁷ Ale jen jako pro-

30 LUKÁŠEK, Josef. *Jáchym Ondřej hrabě Šlik*. Praha: V. Horák a spol., 1913, s. 171.

31 HUBKOVÁ, Jana. *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Leták jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619 – 1632*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta v nakl. Togga, 2010, s. 125. ISBN 978-80-87258-21-7.

32 POLIŠENSKÝ, J. Jan Jesenský, s. 70-71.

33 HUBKOVÁ, J. Fridrich Falcký, s. 129.

34 Documenta Bohemica II, s. 215: Dne 9. května 1620 psal Fridrich Falcký Bethlenovi, že mu posílá dostatečnými plnomocemi vybavené nové vyslance Smila z Hodějova, profesora Jessenia a Samuela Ješina z Bezdězí, jimž Bethlen může plně důvěřovat.

35 Tamtéž, s. 227 – Dne 23. července 1620 psal Smil z Hodějova z Banské Bystrice nejvyšším českým zemským úředníkům ohledně mise Samuela Ješina k Vysoké Portě a o tom, že u Bethlena byl momentálně sultánův vyslanec a očekával se i vyslanec císařův. Na závěr prosil, aby směl místo Ješina k Vysoké Portě odeslat jako vyslance Jessenia.

36 Viz ŠOLCOVÁ, K., ed. Jan Jesenský, s. 28.

37 K němu ODLOŽILÍK, Otakar. *Mistr Jan Campanus*. Praha: Otakar Odložilík, 1938.

rektor, protože rektorem se (z důvodu snahy získat vlivného patrona) stal jeden rakouský šlechtický synek.³⁸

Po bělohorské bitvě byl Jessenius zatčen. Marně jej kancléřova manželka Polyxena z Lobkovic přemlouvala, aby se nevracel do Prahy.³⁹ Společně s právníky Leandrem Rüppelem, Jiřím Hauenschildem a několika dalšími patřil dokonce k vůbec prvním zadrženým, do vězení jej úřady uvrhly již v prosinci (1620).⁴⁰ Navíc se ocitl zcela bez prostředků a v temných obavách z pomsty jezuitů.⁴¹ Byl opakovaně⁴² (kvůli zahraničním kontaktům) vyslýchán před exekuční komisí, která se snažila bývalého rektora přimět k udání, kdo konkrétně jej poslal do Uher a signoval jeho vyslanecké instrukce. Jessenius odmítal navzdory mučení cokoli prozradit. Kvůli svým velmi početným proviněním (zločin urážky majestátu nevyjímaje) byl odsouzen ke ztrátě hrdla, cti i statků.⁴³ Na smrt jej poté připravovali luteránští kněží v čele s Davidem Lippachem ze salvátorského sboru. Lippach také farníkům vyřídil Jesseniovu prosbu o odpuštění, pokud někomu ublížil.⁴⁴ Při odchodu na popraviště mu požehnal i kališnický kněz Jan Rosacius. Šel s ním dokonce až na lešení a na jeho exekuci se díval.⁴⁵ Lichtenštejn si s kolegy představoval, že by měl být Jesseniovi nejprve vytažen jazyk týlem, poté že by byl čtvrcen za živa a části jeho těla rozvěšeny za městem na hlavních silnicích. Koncem května dostal Jessenius od císaře částečnou milost, takže mu byl nakonec za živa uříznut „jen“ kus jazyka, načež byl sřat, rozčtvrcen a hlava (i s jazykem) upevněna na Staroměstskou mosteckou věž. Bezhlavé a rozčtvrcené tělo vyvezli katovi pacholci v pytli za Horskou bránu, ostatky položili na kolo a vztyčili.⁴⁶ Vskutku smutný a drastický konec vzdělance evropského věhlasu.

Jesseniovův majetek byl samozřejmě také zkonfiskován,⁴⁷ ale v podstatě nebylo co zabavit. Tři zlaté řetězy, dvě stě dukátů, stejný počet širokých tolarů, sto

38 WINTER, Z. Děje, s. 171.

39 RYANTOVÁ, Marie. *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 273. ISBN 978-80-7429-527-0.

40 POLIŠENSKÝ, J. Jan Jesenský, s. 79.

41 WINTER, Z. Děje, s. 175-176. Kvůli obavám z jezuitů se ve vězení velmi staral o to, aby jim co nejdříve byly navráceny jejich knihy.

42 LUKÁŠEK, J. Jáchym Ondřej hrabě Šlik, s. 210.

43 POLIŠENSKÝ, J. Jan Jesenský, s. 80.

44 LUKÁŠEK, J. Jáchym Ondřej hrabě Šlik, s. 213.

45 *Historie o těžkých protivenstvích církve české. S připojením historie o persekuci Valdenských roku 1655 stalé a Jana Rosacia Koruny neuvadlé mučedníků Božích Českých* (dále jen Koruna neuvadlá). Praha: Nákladem Spolku Komenského, 1902, s. 365.

46 BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I*. Praha: Nákladem Musea království českého, 1882, s. 217. POLIŠENSKÝ, J. Jan Jesenský, s. 91 ale tvrdí, že se tak stalo někde poblíž Vyšehradu.

47 Národní archiv, Praha, Stará manipulace, inv. č. 659, sign. C 215/J 3, karton 404 – konfiskace.

padesát starých dvanáctikrejcarů, několik zlatých prstenů a jedna finanční jistina na dva tisíce kop grošů míšeňských se totiž nedaly nalézt, jelikož Jessenius stihl vše ukrýt ještě před tím, než byl zatčen. Ze svého bytu měl předměty odnést a schovat sám. Jeho služebník, scholastik Václav Šprymek Lounský, zavřený v žaláři společně s ním, se domníval, že věci odnesl k Davidu Lippachovi, jenže ten při výpovědi přísne tvrdil, že nic takového od Jessenia nepřijal.⁴⁸ Byl to také Lippach, kdo se ujal zcela osiřelé Jesseniovy dcerky Julie, tehdy zhruba šestileté. Snažil se pak domoci se pro ni na univerzitě nevyplaceného platu jejího otce, ale neuspěl. Mnohé památky na Jana Jessenia byly po Bílé hoře zničeny, jako jeho erb v Betlémské kapli, již převzali jezuité, kteří erb nechali zabílit.⁴⁹ Zmizel také originál portrétu od Ferdinanda Eysera z Eisern, malostranského rodáka, jenž Jessenia portrétoval někdy před rokem 1614. Z něho totiž pochází rytina zhotovená Petrem Iselburghem (Isselburgem) podle původního obrazu.⁵⁰ Grafík s Jesseniovou podobou je ovšem stále k dispozici několik.⁵¹

Václav Budovec z Budova

Václavův otec Adam studoval ve Wittenbergu, kde osobně poznal Martina Luthera.⁵² Dospěl kolem roku 1542 a zanedlouho se osamostatnil koupí drobného statku na Boleslavsku, kam také přesídlil. Za dalších pár let jej prodal a koupil Červené Janovice na Čáslavsku. Zde se snažil o režijní podnikání. Od mládí se angažoval na veřejném poli a roku 1552 se stal místopísařem Království českého. V roce 1547 patřil během prvního stavovského odboje mezi odpůrce habsburské politiky, potrestání však ušel.⁵³ Stejně jako všichni tři jeho bratři se zapojil do tureckých válek, i když nikoli jako voják (s výjimkou kritického roku 1566, kdy byl při tažení k Sigetu nejvyšším proviantmistrem), nýbrž jako vojenský úředník. Již v padesátých letech 16. století se stal nejvyšším polním colmistrem, což znamená, že měl na starost zvláště vyplácení vojska. Funkce to byla náročná, na druhou stranu solidně finančně ohodnocená. Budovcovy účty však vykazovaly nejasnosti, takže se nevyhnul vyšetřování kvůli možné zpronevěře peněz. Dokázal se obhájit a ve funkci byl vzápětí i potvrzen, protože jinak se osvědčil.

48 BÍLEK, T. *Dějiny I*, s. 217-218.

49 MIKULEC, Jiří a kol. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha: Historický ústav, 2013, s. 305. ISBN 978-80-7286-206-1.

50 WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526 – 1620)*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 207.

51 Srovnej JANKOVIČ, Lubomír. Grafické pamiatky k Jánovi Jesseniovi vo fondoch a zbierkach Slovenskej národnej knižnice v Martine. In: *Ján Jessenius. Slováci na panovníckých dvoroch*. Martin: Slovenská národná knižnica v Martine, 2012, s. 64-71. ISBN 978-80-89301-93-5.

52 REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. Praha: Melantrich, 1984, s. 11.

53 Tamtéž, s. 9-10.

Situace s pochybnými účty se pak sice opakovala, ale i tak Adam Budovec dostal tutéž funkci ještě několikrát, byť jej občas vystřídal i někdo jiný. Colmistrem byl naposledy roku 1567, poté rezignoval. Když císař Maxmilián II. posléze nechal revidovat jeho poslední vyúčtování, našlo se tolik pochybení, že se Budovec soudu nemohl vyhnout. Šlo o tisíce tolarů a Budovec se ocitl v nouzi. Jak celý spor dopadl, nevíme. Už roku 1567 ale musel prodat Červené Janovice se svou tvrzí. V roce 1572 byl znovu jmenován místopísařem, nicméně jeho majetkové poměry se již nezlepšily. Zemřel v červenci 1585 a nezanechal po sobě žádný statek, ani závět'.⁵⁴

Zámek v Mnichově Hradišti, sídlo Václava Budovce z Budova

Autor: User:ŠJů

CC BY-SA 3.0

Zanechal však po sobě několik dětí, mj. nadaného Václava. Ten v rámci své akademicko-peregrinační a kavalírské cesty projel velkou část Evropy, zastavil se na špičkových univerzitách a naučil se mnoho jazyků. Když se vracel z Anglie a Skotska, přes Nizozemí a Dánsko ještě zamířil do severního Německa, kde se zastavil v Rostocku. Na tamní univerzitě působil přední luteránský teolog David Chytraeus, stoupenec Melancthonův. Chytraeus vzbudil Budovcův zájem o Orient a dal mu podnět pro cestu do Konstantinopole. Kromě toho probudil

54 Biogram Adama Budovce viz BŮŽEK, V., KOREŠ, F., MAREŠ, P., ŽITNÝ, M. Rytíři, s. 75-82.

v Budovcovi literáta, když jej povzbuzoval ve psaní a v sebedůvěře k ní. Konstantinopol mu doporučil a žádal jej, aby mu pak ze své cesty psal.⁵⁵ Do srdce mocné Osmanské říše se Budovec vydal v listopadu 1577 v družině Jáchyma ze Sinzendorfu, nového vyslance u sultána. Bohužel, podrobnosti o cestovním itineráři postrádáme, no Uhrami každopádně projeli. Cesta to byla pro Budovce mimořádně inspirativní, vstřebával na ní dojmy a spoustu nových poznatků. Do Konstantinopole si s sebou vzal překlad koránu do latiny od švýcarského orientalisty Theodora Bibliandera. Ve městě na Bosporu zůstal dlouhých sedm let a tento pobyt jej ovlivnil na celý život. Sultánova říše jej oslnila a v souvislosti s tím si mladý člen poselstva uvědomil, jak snadné je sklouznout k bludu. Došel zde k jedné ze svých základních myšlenek, že všechny vnitřní spory mezi křesťany jsou v podstatě malicherné a že by se měli sjednotit k jednotnému postupu. Během oněch sedmi let se Budovec naučil obstojně turecky, arabsky i řecky.⁵⁶ Z Konstantinopole se také datuje vůbec první známý Budovcův dopis, napsaný – komu jinému než – Chytraeovi.⁵⁷

Domů se Václav Budovec z Budova vrátil roku 1584, kdy také dokončil svou prvotinu, teologický traktát *Krátkej spis o zlatém budoucím a již nastávajícím věku*. A disponoval také podklady pro své nejznámější dílo: *Antialkorán*. Kvůli širší dostupnosti v zemi původu jej napsal česky – dokonce předpokládal, že poddaným analfabetům jej bude předčítat vrchnost. Cílem vášnivě, až fanaticky koncipovaného spisu bylo Evropany probudit a přimět je k činnosti. Snažil se oslovit křesťany obecně, katolíky i evangelíky všech společenských vrstev, svou příslušnost k Jednotě bratrské tu nijak nezdůrazňoval. Budovcova polemika s islámem byla sice plná omylů, tvořila však pouze jednu z mnoha úrovní autorova poselství. Spis se snažil vydat již roku 1593, ale neprošel tehdy cenzurou pražského arcibiskupa a nejvyššího českého kancléře, protože se v něm nepříjemně dotkl i katolíků.⁵⁸ K vydání tak došlo až roku 1614. Hlavním motivem pro vznik díla bylo Budovcovo přesvědčení, že pokud mají křesťané v zápase s Turky uspět, musejí svého nepřítele nejprve důkladně poznat. *Antialkorán* je dílem apologetickým, obranným, pramenícím ze strachu z Turků a islámu. Budovec chtěl bránit evropskou civilizaci, přičemž nejvíce se obával nákazy mentalitou nepřítele, resp. islamizace evropského křesťanství.

55 REJCHRTOVÁ, N. Václav Budovec, s. 10-19.

56 Tamtéž, s. 19-23.

57 GLÜCKLICH, Julius, ed. *Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579 – 1619*. Praha: Čes. akademie, 1908, s. 1-2.

58 Srovnej MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 40. ISBN 80-7106-312-6. Antialkoránem Budovec nepřímo útočil na katolickou konfesi i na panovnícký absolutismus, přičemž hájil principy stavovství, tj. dělbu moci mezi stavy a krále.

Kniha má několik dílů. První (*Larva tureckého náboženství*) je v podstatě poučením o zdroji „d'ábelské“ islámské „nákazy“. Ke koránu Budovec přistupoval s odporem a interpretoval jej s posměchem. Nerozlišoval Araby a Turky, dopouštěl se ahistorismů a nekorektních interpretací, opakovaně si protirečtil. Hlouběji se věnoval pasážím, které se prolínaly s křesťanskou naukou a mohly znamenat nebezpečí ve formě přitažlivosti pro potenciální konvertity. Pohoršoval se, a to s oblibou, nad řadou muslimských zvyklostí, např. mnohoženstvím. Kapitulu doplnil postřehy z tureckého prostředí. Turkům tu sice přiznal náboženskou toleranci, ta ale podle něj byla zastíněna náboženským tmářstvím, tyranickou vládou a poturčováním křesťanských chlapců. Ve druhém díle poukázal na turecké nebezpečí v podobě pohana uvnitř každého křesťana – protože takovým se člověk rodí, a ne každý má vůli poté křesťanské hodnoty opravdu následovat. Třetí a poslední díl *Antialkoránu* je složený z různorodých traktátů a je čtenářsky nejnáročnější, zrcadlí se v něm Budovcova filozofie dějin. Autor měl k ruce i několik historických spisů a islám zasadil do schématu lidských dějin. Této části dal obraz kruhu, v němž probíhá lidský čas od stvoření po věčnou spásu, a také obraz časový, horologia, v němž lidské dějiny dělí na čtyřiaadvacet hodin. V závěru se věnoval problematice svobody lidského rozhodování – lze se rozhodnout pro pravdu, nebo pro odpadlictví. Konstantinopol podle něj byla přeplněná odpadlíky. Těch, kteří s ním dokázali diskutovat, si ale vážil, iritovali jej ti, kteří neuměli pro své přesvědčení argumentovat. Budovcova polemika s islámem vyvrcholila v symbolice rytíře, který rytířem zůstal navzdory všem nebezpečím a úskalím. Takový obraz mu následně umožnil rozohnit se nad mravním úpadkem českých rytířů,⁵⁹ resp. nad obecným poklesem české morálky vůbec. Těch, kteří se tomu vymykali si vážil. Ve své latinské korespondenci Budovec tak mj. ocenil hrdinskou smrt Albrechta Pětipeského na bitevním poli, roku 1596 u Keresztese.⁶⁰ Správný muž by si měl nejprve ujasnit své postoje a názory ve srozumění s biblí a poté se rozhodnout pro boj na správné straně, a to boj jak duchovní, tak tělesný. Budovec tuto premisu naplnil zcela – sepsáním *Antialkoránu* a později zapojením se do stavovského povstání. Vynikající znalkyně Budovcova díla Noemi Rejchrtová *Antialkorán* popsala jako „*směs fanatismu, naivity, ovšem i vynikajícího přetlumočení světového kalvinismu do českých poměrů, směs nepřekonané krásy kralické češtiny, pokleslého lidového výraziva, půvabných příměrů, germanismů a barokních zdobnělin*“. Pro jiné byl již ve své době anachronismem – a naplnění křesťanských ideálů nereálným snem.⁶¹

59 Srovnej BŮŽEK, V., KOREŠ, F., MAREŠ, P., ŽITNÝ, M. Rytíři, s. 28-30.

60 Tamtéž, s. 188.

61 REJCHRTOVÁ, Noemi, ed. *Václav Budovec z Budova. Antialkorán*. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0174-5. Viz také RATAJ, T. České země, s. 129-134 (rozbor *Antialkoránu*).

Václav Budovec z Budova, stoupenec Jednoty bratrské, sehrál významnější roli až v pokročilejším věku, když na počátku 17. století vystoupil jako mluvčí českých bratří po obnovení svatojakubských mandátů císařem Rudolfem II., které byly namířeny právě proti Budovcovým souvěrcům. Vrchol jeho kariéry představovala role, již sehrál v době kolem vydání Rudolfova majestátu, naopak, v době českého stavovského povstání byl již za zenitem, ačkoli se stal jedním ze stavovských direktorů a za vlády Fridricha Falckého prezidentem apelačního soudu. V rámci obětí staroměstské exekuce patřil k nejstarším.

Vilém Konecchlumský z Konecchlumí

Tento drobný rytíř se narodil kolem poloviny 16. století, ale doložen je poprvé až roku 1587, kdy v Lužanech na Jičínsku držel mlýn, který zřejmě v 90. letech 16. století prodal a odstěhoval se na Kutnohorsko. Vlastnil snad dvůr ve vsi Jakub a posléze nemovitost přímo v Kutné Hoře. Díky sňatku s ovdovělou Kristýnou Studeneckou z Ostředku si mohli manželé pořídit Nový Dvůr poblíž Čáslavi. Manželství bylo bezdětné a netrvalo dlouho. Konecchlumský po ovdovění přijal v roce 1605 od Kutné Hory a Čáslavi nabídku vést městskou hotovost při tažení na Moravu a do Uher proti Štěpánu Bočkajovi. Po návratu prodal Nový Dvůr a díky našetřené hotovosti mohl koupit několik drobnějších nemovitostí, především statek Spytice i s rytířskou tvrzí. Také se podruhé oženil, s německou šlechtičnou Annou z Remeru, dívkou z fraucimoru Elišky Žerotínové z Valdštejna. Ani ta mu ale nepřinesla vytouženého potomka. Spytice Konecchlumský udržel jen pár let. Snad kvůli zadlužení o všechny své nemovitosti přišel ještě před bitvou na Bílé hoře. Za stavovského povstání se připojil ke vzbuřeným stavům a přijal funkci komisaře krajské hotovosti. Jeho provinění nebyla nijak zásadní, přesto byl začátkem roku 1621 zajat a při exekuci dekapitován. Konfiskovat nebylo prakticky co, jediný jeho majetek tvořila finanční jistina na nijak vysokou částku.⁶²

V roce 1605 se dlouhá válka habsburské monarchie s Osmanskou říší probíhající na uherských bojištích již pomalu blížila ke svému konci, jenže k Turkům se nově přidal sedmihradský Štěpán Bočkaj a válku přenesl i na Moravu. V Čechách byla proto toho roku svolána zemská hotovost. Kutnohorští a Čáslavští

62 Podrobně o něm a jeho rodině OLIVA, Václav. O Konecchlumských z Konecchlumu na Třeboníně u Čáslavě. In: *Sborník Historického kroužku*, 1927, roč. 28, s. 81-89; *Doba bělohorská a Vilém starší Konecchlumský z Konecchlumí*. Jičín: Tělocvič. jednota Sokol, 1923; ŠKRDLE, František. *Nové příspěvky k životopisu Viléma staršího rytíře z Konecchlumí*. Kutná Hora: Musejní spolek Včela čáslavská, 1925; Týž. O t. zv. aféře Konecchlumský – Chuchelský. In: *Časopis Národního musea*, 1924, roč. 98, s. 105-124; Týž. Smírce. Kterak urovnal r. 1616 p. Vilém Starší Konecchlumský spor mezi Čáslavskými a Václavem Chotouchovským z Nebovid. In: *Podoubraví*, 1924, roč. 1, č. 6, s. 68-71 a 81-84.

vypravili své muže společně, celkem šlo o sedm rejtářů a devět mušketýrů. Velením byl pověřen Jan Max, jenže ten údajně záhadným způsobem zmizel, takže o to, aby jej zastoupil, byl požádán Vilém Konecchlumský z Konecchlumí.⁶³ Že by velení a podobně zodpovědný úkol dostal bez předchozích zkušeností u vojska, si lze stěží představit. Spekulace, že se do bojů na uherské frontě zapojoval již dříve, jsou proto zcela na místě. Podle M. Žitného sloužil v císařské armádě dokonce už od roku 1594,⁶⁴ tedy de facto od začátků habsbursko-turecké války. Nebylo by na tom nic překvapivého, naopak, u nemajetných rytířů šlo o velmi běžný způsob uplatnění.

Kostel v Třeboníně s hrobkou Konecchlumských z Konecchlumí

Autor: Jan Kilián

63 Doba bělohorská, s. 27.

64 ŽITNÝ, Miroslav, ed. *Korespondence Štastného Václava Pětipeského z Chýs a Egrberku z let 1600 – 1610*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2015, s. 563. ISBN 978-80-7394-544-2.

Dne 20. června 1605 byla s Konecchlumským sepsána příslušná smlouva⁶⁵ a o pouhé dva dny později se již nový velitel vydal spěšně na cestu do Brna. V hodnosti fenricha (praporčíka) velel jednomu vojenskému praporci. Ke kutnohorsko-čáslavskému oddílu byli přiřčleněni také tři mušketýři vypravení sedleckým opatem a jeden mušketýr vyslaný snad Janem Šatným z Olivetu, pánem na Hlízově.⁶⁶ U Brna ale česká hotovost nečinně ležela a vzmáhala se u ní nekázeň, na niž si Vilém ve svých listech stěžoval svým zaměstnavatelům.⁶⁷ Uváděl také, že opat a Šatný zanedbávali platit žold svým lidem. Sám žádal, aby adresáti vojákům přilepšili, stejně jako o dodávku prachu a olova. Vyličil také, jakých hrůz se dopouštěl nepřítel – nikoli Turci, ale Bočkajovci – na východní Moravě, zvláště na Hodonínsku a Hustopečsku.⁶⁸

S přibývajícímí dny v ležení se situace zhoršovala, opat a Šatný vojáky nadále neplatili a nestarali se o ně, takže je Vilém musel finančně založit, každého půl kopou grošů. Vojsko bylo v neutěšeném stavu a množily se případy dezercí. Konecchlumský adresáty znovu žádal o peníze, střelivo a o podkovy pro koně rejtarů. Zřejmě také povýšil, jelikož již koncem července se podepisoval jako nejvyšší proviantmistr českého vojska, s měsíčním platem sto zlatých.⁶⁹ Nečinnost už tehdy byla minulostí. Konecchlumský se přesunul se svojí jednotkou blíže k moravsko-uherské hranici a dostal se zde do prudkých bojů. Při obléhání uherské Skalice utrpěl začátkem srpna vážné poranění – nepřátelská kulka mu prostřelila dolní končetinu („...*uhozen jsem...v nohu...*“).⁷⁰ Nejen, že tím byl vyřazen z dalších bojů, ale následky si zřejmě nesl po zbytek svého života, a i před staroměstskou exekucí o sobě mluvil jako o chromém člověku. V říjnu (1605) byl Vilém Konecchlumský zpět doma v Kutné Hoře. Pravdou je, že v tu dobu skončilo i celé neslavné české tažení.⁷¹

65 Její edici viz ŠKRDLE, František, ed. Listy p. Viléma St. Konecchlumského z Konecchlumí r. 1605 z Moravy do Kutné Hory a Čáslavě poslané. In: *Věstník Královské české společnosti nauk*, 1928, roč. 9, s. 22-24.

66 Tamtéž, s. 25.

67 Edici viz tamtéž. Na s. 1-22 obsáhla úvodní studie. Na s. 27-35 Vilémovy dopisy z ležení a z tažení, celkem 5, poslední ze 14. srpna 1605 z ležení u Skalice. Na s. 35-36 říjnový dopis Jana ml. z Bubna Vilémovi ohledně jednoho domnělého dezertéra. Na s. 36-37 list sepsaný Konecchlumským 11. října 1605 v Kutné Hoře, jímž Kutnohorským a Čáslavským potvrdil, že splnili vše, na čem se dohodli.

68 Srovnej KAMENÍČEK, F. Vpády.

69 Tak jej eviduje i Adam ml. z Valdštejna. KOLDINSKÁ, Marie, MAŤA, Petr, ed. *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602 – 1633*. Praha: Argo, 1997, s. 99. ISBN 80-7203-170-8.

70 ŠKRDLE, F., ed. Listy, s. 15.

71 Srovnej Doba bělohorská, s. 27-28.

Kryštof Harant z Bezdručic a Polžic

Kryštof Harant je v obecném povědomí mezi všemi oběťmi staroměstské exekuce postavou bezkonkurenčně nejznámější. Proslul jako literát, cestovatel, přední dvořan, vynikající hudebník, prezident české komory, ba i jako válečník. Ke Kryštofu Harantovi se hlásí snad každá lokalita, s níž byl nějak spjat, od Polžic a Bezdručic, přes Klenovou až po Pecku a Novou Paku. Pozadu nezůstalo ani umění, od krásné literatury po film, přičemž Harantův portrét nechybí ani na pamětních mincích. Kopíruje většinou jeho známost, autentickou podobiznu od malíře Jiljího Sadelera, v kyrysu, s velkým dekorativním límcem. Historiografie k Harantovi také nebyla skoupá, ať už šlo o články s dílčí problematikou nebo hutné monografie.⁷² Klasikou se stala *Cesta do Svaté země*, skrze niž autor proslul již v očích současníků.⁷³ Z doby českého stavovského povstání se tradovalo jeho geniální velení stavovskému dělostřelectvu, při němž se císař za okny vídeňského Hofburgu údajně třásl strachy a autorovi oněch přesných střel už v duchu podepisoval trest smrti. Ve skutečnosti slabá stavovská artilerie (v počtu deseti spíše menších děl) nemohla Vídeň ani v nejmenším ohrozit.⁷⁴

Ve svých dvaceti letech přišel Kryštof Harant o otce a v souvislosti s jeho úmrtím se vrátil domů z kavalírské cesty, aby se rozdělil se sourozenci o dědictví. Mnoho toho nezískal a rodnou Klenovou po brzkém matčině úmrtí definitivně opustil. Jeho věk si již žádal poohlédnutí se po nevěstě. Stejně jako jeho otec – při druhém ze svých čtyř sňatků – zamířil pro nevěstu do rozvětveného, tehdy ale nijak zámožného rodu Černínů z Chudenic. S Evou Kateřinou Černínovou žil následně na dohled od plzeňských hradeb na drobném zboží v Touškově a dočkal se nejprve dcery a poté i syna. Nevzrušivý život v maloměstském prostředí ale Haranta stěží lákal, a tak jistě uvítal možnost aktivně se zapojit do vypuknuvší dlouhé války s Osmanskou říší v roce 1593. Bohužel, nic bližšího k tomu nedokážeme říci. Jen to, že se Harant v Uhrách blíže poznal se svým vzdáleným příbuzným Heřmanem Černínem z Chudenic, již zkušeným válečníkem.⁷⁵ Společně pak podnikli slavnou cestu do Palestiny a Egypta, o níž Harant vydal cestopis, kterým se nesmazatelně zapsal do dějin.⁷⁶

72 Srovnej KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdručic. Cesta intelektuála k po-pravišti*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-537-5; RACEK, Jan. *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba I–III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1970 – 1973; FRANCEK, Jindřich. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdručic*. Pecka; Jičín: Obecní úřad Pecka, 1994. ISBN 80-238-2797-9.

73 HRDINA, Karel, ed. *Pavel Ješín z Bezdězí. Posmrtná pamět českým hrdinům*. Praha: Blahoslavova společnost, 1938, s. 26.

74 Srovnej KOLDINSKÁ, M. Kryštof Harant, s. 361-378 (kapitola Legenda o skvělém dělostřelci).

75 K němu monograficky TISCHER, František. *Heřman hr. Černín z Chudenic. Obraz ze života a činnosti jeho*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství, 1903.

76 Naposledy HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof. *Putování, aneb, Cesta z králov-*

Jindřich Otta z Losu

Jindřich Otta z Losu byl pánem na Komárově a podnikatelem ve výrobě železa, v čemž navazoval na tradici svých předků.⁷⁷ V politice prorazil až v době stavovského povstání, kdy se stal jedním z direktorů za rytířský stav. Za vlády Fridricha Falckého Ottova kariéra dosáhla svého vrcholu. Direktorium sice zaniklo, ale komárovský pán byl jmenován nejen královským radou a komorníkem, ale i podkomořím královských věnných měst, a především karlstějnským purkrabím za rytířský stav, čímž se zařadil mezi nejvyšší zemské úředníky.⁷⁸ Jako karlstějnský purkrabí zodpovídal za české korunovační klenoty a nejstřeženější zemská privilegia. Naproti tomu, jakožto podkomoří byl kompetentní k vyřizování záležitostí věnných měst, včetně všech berních povinností či obnovy konšelských sborů.⁷⁹ Aby Ottových funkcí nebylo málo, stal se ještě před příjezdem Fridricha Falckého do země jedním ze šesti nejvyšších českých berníků.⁸⁰ Kandidátem byl nepochybně vhodným, jelikož si stejnou funkci vyzkoušel už o několik let dříve. Pročítal a kontroloval znovu nejrůznější účty a jistiny, od berní až po zemské a královské dluhopisy.⁸¹ Podílel se také na rozprodeji předmětů z (pražské) hradní kunstkomory.⁸²

V neposlední řadě posloužil Jindřich Otta jako diplomat, když se coby jeden ze členů stavovské delegace vypravil do Uher na jednání s tamními stavy (1620). Důležitý úkol mu připadl i na sklonku „zimního království“. Protože se v září (1620) musel Fridrich Falcký osobně vypravit do vojenského ležení, jmenoval

ství českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země Júdské a dále do Egypta a velikého města Kairu I–II. Praha; Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7491-942-8; 978-80-88183-07-5; 978-80-88069-31-7.

- 77 Viz ŠTOVÍČEK, Jan. Železářští podnikatelé Ottové z Losu. Příspěvek k podbrdskému železářství v 15. – 16. století. In: *Z dějin hutnictví*, 1980, roč. 8, s. 16-43. ISSN 0139-9810.
- 78 JIREČEK, Josef, ed. *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty II. 1611, 1615, 1617 – 1619.* Praha: I. L. Kober, 1868, s. 217 a JANÁČEK, J., ed. Pavel Skála, s. 212.
- 79 Srovnej ŽITNÝ, Miroslav, ed. *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611 – 1621.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2016, s. 645. ISBN 978-80-7394-575-6. Mělničtí zvou 4. prosince 1619 Pětipeského na 9. prosince k sobě do města, kde z nařízení podkomořího věnných měst Otty proběhne obnova městské rady.
- 80 PROKEŠ, J., ed. Protokol, s. 139: V září 1619 psali direktori Ottovi, že jej nařizují za nejvyššího berníka místo Mikuláše Gerštorfa.
- 81 Viz např. HAAS, Antonín, ed. *Menší fondy a sbírky různé provenience I. Parisova sbírka. Listiny a listy z let 1372 – 1794.* Praha: Český zemský výbor, 1939, s. 73 (berní kvitance z října 1620) nebo JANÁČEK, J., ed. Pavel Skála, s. 250 (Ottovo členství v komisi k revizi státních dluhů, jaro 1620).
- 82 JANÁČEK, J., ed. Pavel Skála, s. 401. Když padlo po Bílé hoře obvinění, že stavové rozprodávali předměty z kunstkomory císaře Rudolfa II., které Matyáš nenechal odvézt z Prahy, hájil to Otta dle svého výslechu tím, že šlo o předměty, které byly ve své většině pořízeny za peníze vybrané v zemi berněmi.

Ottu mezi osoby, které měly po celou dobu zůstat v Praze a dohlížet na bezpečnost královny a jejích dětí i na bezpečnost korunovačních klenotů.⁸³ Uvedená diplomatická cesta do Uher přitom podle všeho nebyla jeho první osobní zkušeností s touto zemí. Na přelomu 16. a 17. století si zde jako mladý rytíř ve věku kolem dvaceti let mohl získávat válečné zásluhy v boji proti Turkům. Později po pobělohorském výslechu a verdiktu, který jej odsoudil k trestu smrti, totiž tvrdil, že kdysi pobýval mezi „barbary“⁸⁴ (kteří se prý nechovali tak ohavně jako císař, jenž se chystal dát čtvrtit křesťany). Stěží tím měl na mysl někoho jiného než Turky – možná tedy v Uhrách upadl i do zajetí.

Kašpar Kaplíř ze Sulevic

Rytíř severočeského původu byl vůbec nejstarší obětí staroměstské exekuce. Sám udával, že mu tehdy bylo 86 let.⁸⁵ O jeho dětství, mládí a vzdělávacím procesu nic bližšího nevíme, což ovšem u jeho společenských vrstev s podobně zanedbatelným majetkem není nic překvapivého. V nevelké vzdálenosti ležely Litoměřice, kde Kaplíř mohl získat standardní vědomostní základy, vyšší studia a akademickou peregrinaci mu však omezené rodinné prostředky umožnily stěží. Zato tehdy mohl bojovat v Uhrách a možná se účastnit již neslavného tažení k Sigetu. Později totiž tvrdil, že sloužil čtyřem císařům, tj. od Ferdinand I. Až od roku 1606 ale začal promlouvat do celozemské politiky. V uvedeném roce patřil k těm českým stavovským zástupcům, kteří měli zpečetit instrukci pro uzavření míru s uherskými povstalci.⁸⁶ Zrovna tak byl jedním z mnoha signatářů porovnání mezi císařem Rudolfem II. a jeho bratrem v roce 1608, po němž Matyášovo vojsko odjelo ze země.⁸⁷ V době stavovského povstání se stal nejvyšším zemským písařem.

Kašparův syn Albrecht zemřel ještě před svým otcem, který se tak ve stáří těšil především z vnuků. Doufal, že zůstanou věrni kališnické víře a svůj život naplní bojem proti Habsburkům. Oldřich tuto premisu naplnil zcela, Kašpar Zdeněk nikoli. Dlouhá léta sice skutečně válčil v řadách habsburských nepřátel, na začátku 40. let 17. století se ale rozhodl pro návrat do rodné země. Konvertoval ke katolicismu a postupně si vybudoval postavení, které mu všichni předchozí Kaplířové ze Sulevic mohli jen závidět. Z plukovníka se vypracoval na generála,

83 Tamtéž, s. 293.

84 Koruna neuvadlá, s. 357.

85 Tamtéž, s. 326. Údaj je ale nutno brát s rezervou, podle jiného zdroje mohl být až o deset let mladší.

86 PEŠÁK, Václav, ed. *Protokoly české státní rady z let 1602 – 1610*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 72.

87 JIREČEK, Josef, ed. *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty I. 1608 – 1609, pak 1618 – 1619*. Praha: I. L. Kober, 1866, s. 177.

z pouhého rytíře na hraběte, z bezzemka na majitele několika panství a zámků. Velmi známá a důležitá role mu připadla nejen při obraně Vídně proti Turkům roku 1683, ale také v soudním tribunálu, který soudil uherské povstalce (tj. obdobu povstalců českých, k nimž patřil jeho děd), kolem Františka Nádasdyho.⁸⁸

Prokop Dvořecký

Ze skromných poměrů malé tvrze v jižních Čechách pocházel podnikavý rytíř Prokop Dvořecký z Olbramovic, jehož role v českém stavovském povstání dosud nebyla doceněna. Svůj první statek vyženil, druhý ve východních končinách země vyměnil, třetí na opačném konci Čech koupil a když mu přestal vyhovovat, prodal jej a místo něj koupil čtvrtý a pátý, přece jen o něco blíž Praze, která se mu stala domovem a pracovištěm. Také v jejím rámci se přestěhoval z Nového Města pražského na Staré Město pražské, na nejlepší možnou adresu. Až do stavovského povstání veřejnými funkcemi nijak nevynikal, i když patřil mezi nejvyšší české berníky a jednou byl krajským hejtmanem. Po defenestraci se stal direktorem a za vlády Fridricha Falckého podkomořím královských měst. Jeho vzdělání a precizní němčina jej předurčovaly rovněž k diplomatickým úkolům, ať už šlo o jednání s habsburskou stranou nebo se saským dvorem. Vírou byl Dvořecký sice kališník, ale smířlivý, s mnoha přáteli mezi katolíky a luterány.⁸⁹

V srpnu 1594 dostal psaní od české komory, že jeho bratr Václav, výběrčí v Bechyňském kraji, komoru požádal o to, aby jeho úřadem prozatímně pověřila někoho jiného, protože se chystal na vojenské tažení. Nepochybně do Uher, aby se zapojil do bojů proti Turkům. Na své místo doporučil bratra Prokopa, kterého komora vyzvala, aby funkci přijal. Prokop ale odpověděl, že se funkce ujmout nemůže, protože nedávno na svém statku kvůli požáru utrpěl velkou škodu a měl dost starostí s vlastním hospodářstvím. Nehledě na to, jak to bylo daleko z Kounic do Tábora, kam se posudně z Bechyňského kraje odvádělo. Dodával, že ze stejného důvodu (požár) se nemůže zúčastnit ani onoho vojenského tažení do Uher. Nicméně, nabídl za sebe svého příbuzného Mikuláše (z myslkovické větve), kterého byl ochoten vypravit a dát mu s sebou několik koní i čeládku.⁹⁰

Jan Šultys z Felsdorfu

Kromě Jana Jessenia dokážeme z měšťanských obětí staroměstské exekuce doložit kontakty s Uhrami již jen u Jana Šultyse z Felsdorfu. Šlo o rodáka z králov-

88 MILTNER, Bohuslav. *Český obránce Vídně proti Turkům roku 1683*. Pstruží: Lukáš Lhořan, 2017. ISBN 978-80-906030-7-3.

89 Stručný biogram viz *Ottův slovník naučný* 8. Praha: J. Otta, 1894, s. 271. Srovnej též BÍLEK, T. *Dějiny* I, s. 88-90.

90 LÍVA, Václav, ed. *Regesta fondu Militare II. 1590 – 1617*. Praha: Kruh pro studium čs. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském 1938, s. 70 a 84.

ského města Slaný, který již v mládí po univerzitních studiích přesídlil do Kutné Hory, kde zpočátku pracoval jako kantor. Záhy si ale našel ekonomicky silnou sňatkovou partii, zámožnou vdovu, díky níž se stal jedním z nejpřednějších kutnohorských měšťanů. Bohatství manželů Šultysových plynulo ponejvíce z obchodu s vínem, a to i (nebo dokonce zvláště) s vínem uherským, které prý velmi předražoval.⁹¹ Stal se opakovaně kutnohorským radním a primasem, v době stavovského povstání pak jedním ze dvou mimopražských direktorů z měšťanského stavu. Nevylučuji přitom, že se do Uher za obchodními partnery i osobně vypravil, ačkoli většinou obchod probíhal přes formany, kteří sudy po trase mezi Kutnou Horou a Uherským královstvím dopravovali.

Po exekuci po Šultysovi zůstalo pět dospělých synů.⁹² Nejstarší Mikuláš své sourozence a matku zastupoval při soudním sporu před pobělohorskou likvidační komisí Nového Města pražského, kde se snažil rodinný majetek zachránit. Vysoudil však jen polovinu matčiny nároků na jmění po jejím otci, matce, otčímovi a prvním manželovi. Problém byl v tom, že Alžběta svůj majetek po svatbě Šultysovi postoupila, takže byl u soudu nahlížen i jako jeho.⁹³ Verdiktu se nedožila, zemřela v roce 1622.⁹⁴ Nároky synů soud zamítl zcela, protože v době stavovského povstání byli všichni plnoletí, otcovo počínání schvalovali a sami se do protihabsburského konání aktivně zapojovali. Mikuláš po vydání Obnoveného zřízení zemského (1627) odešel kvůli náboženství do uherské Skalice, kde v září 1645 zemřel. Otázkou je, proč si za místo svého exilu zvolil právě toto město. Nemohlo to být tím, že po dospění pomáhal svému otci s obchodem, zajížděl do Skalice pro zboží a její prostředí tedy znal?⁹⁵ Manželka Salomena Matrasová Mikuláši Šultysovi povila jen čtyři dcery, z nichž nejmladší Rozina si po otci nárokovala několik kolínských nemovitostí ještě ve 40. letech 17. století, a to i na místě svých příbuzných. Česká komora v roce 1653 jejich požadavky zavrhl, protože se uvedení jedinci nepřihlásili včas.⁹⁶

Jáchym Ondřej Šlik

První mezi exekuovanými, svijanský pán, hornolužický zemský fojt a nejvyšší český zemský sudí měl podle našich dosavadních znalostí informace o Uhrách

91 FIALA, Jan. Jan starší Šultys z Felsdorfu. In: *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*, 1923, II. řada, 1. sešit, s. 17-27 (zde s. 19).

92 VÍŠEK, Zdeněk. Jan Šultys z Felsdorfu (1560? – 21. červen 1621). In: *Slánský obzor*, 2009, roč. 17, s. 97-113 (zde s. 98). ISSN 1214-3847.

93 BÍLEK, T. Dějiny I, s. 644.

94 VÍŠEK, Z. Jan Šultys, s. 106.

95 Ve Skalici navíc existoval poměrně početný českobratrský sbor, viz např. nejnověji HOFERKA, Martin. Kalich Jednoty bratskej z roku 1639? Hmotný doklad pobělohorské emigrácie v Skalici. In: *Studia Comeniana et Historica*, 2019, roč. 49, č. 101-102, s. 179-194. ISSN 0323-2220.

96 BÍLEK, T. Dějiny I, s. 645.

jen zprostředkované. Jako luterán se po celý svůj život orientoval na Sasko, kam směřovaly i jeho opakované diplomatické mise. O tom, že by se do Uher dostal alespoň v mládí v souvislosti s taženými proti Turkům, není nic známo.⁹⁷ V době před vypuknutím povstání se Jáchym Ondřej Šlik ovšem stýkal a přátelil se širokou stavovskou společností, jak to ostatně dokládá jeho památník vedený až do roku 1612.⁹⁸ Nešlo přitom jen o vybranou šlechtickou komunitu, pány a rytíře, již starší autoři si povšimli i jeho kladného postoje k městům a měšťanům, který se nezměnil ani během stavovského odboje.⁹⁹

Zvláště úzké vazby jej pojily se spřízněným rodem Redernů, pánů na Frýdlantě a Liberci. Šlikovou vzdálenou příbuznou byla Kateřina Šliková, manželka významného habsburského vojevůdce Melchiora z Redernu. Redern bojoval za dlouhé války s Turky u Sisaku, Pápy a Velkého Varadínu (výjev z jeho obrany je vyobrazen na jeho skvostném mauzoleu ve Frýdlantu), kde byl jeho výkon oceněn jmenováním do hodnosti prezidenta dvorské válečné rady. Vzápětí dostal Redern za úkol zasáhnout v Uhrách proti bouřícímu se císařskému vojsku, což se mu patrně stalo osudným – spekuluje se o jeho nákaze morem. Šlik coby příbuzný nechyběl v lednu 1601 při jeho frýdlantském pohřbu, dokonce šel hned za rakví společně s Melchiorovým synem Kryštofem a s Albinem Šlikem.¹⁰⁰ Koneckonců, na Redernově zámku se Jáchym Ondřej Šlik pokoušel po bělohorské bitvě skrývat. Zde byl také zajat, deportován do Drážďan a odsud předán do Prahy, kde jej císařská komise odsoudila k trestu smrti.

Facit

Ze sedmadvaceti v roce 1621 exekovaných účastníků českého stavovského povstání se podařilo vztah k Uhrám doložit u osmi, resp. devíti z nich. Číslo ale rozhodně nemusí být konečné. Osudy celé řady obětí staroměstské exekuce dosud podrobně neznáme, přičemž zvláště u šlechticů nelze vyloučit větší angažovanost v protitureckých bojích (mj. u Kašpara Kaplíře ze Sulevic). Těch se za válek v Uhrách prokazatelně účastnil jen Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, budoucí velitel stavovského dělostřelectva, a s velkou pravděpodobností

97 Ke Šlikovi monograficky LUKÁŠEK, J. Jáchym Ondřej Šlik. Nověji viz též ANDĚL, Rudolf. Jáchym Ondřej hrabě Šlik. In: *Osobnosti v dějinách regionu 2*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, s. 11-28. ISBN 80-7083-941-4.

98 RYANTOVÁ, Marie. *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturní fenomén raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007, s. 274 a 431. ISBN 978-80-7040-976-3.

99 Srovnej POLIŠENSKÝ, Josef. *Nizozemská politika a Bílá hora*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958, s. 149. Podle Polišenského měl ze všech stavovských předáků k městům nejlepší vztah právě Šlik.

100 SVOBODA, Milan. *Redernové v Čechách. Nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, nakl. Togga, 2011, s. 181 a 301. ISBN 978-80-7308-356-4; 978-80-87258-57-6.

i Jindřich Otta z Losu, jeden z pozdějších stavovských direktorů. Otta kromě toho nechyběl v roce 1620 ve stavovské delegaci, která byla vyslána do Uher na jednání s tamními stavy. Drobný rytíř z Čáslavska Vilém Konecchlumský z Konecchlumí se naproti tomu v roce 1605 účastnil tažení proti Štěpánu Bočkajovi, které zaplatil vážným zraněním (s doživotními následky) v bojích o uherskou Skalici. Prokop Dvořecký z Olbramovic, další ze stavovských direktorů, se v mládí z tažení do Uher omluvil, ale poskytl za sebe náhradu. Proti Turkům bojoval rovněž příbuzný Jáchyma Ondřeje Šlika Melchior z Redernu či otec Václava Budovce z Budova Adam. Václav Budovec Uhry poznal při své cestě do Konstantinopole, kde pobyl celých sedm let a připravil si materiál pro své nejslavnější dílo *Antialkorán*, ostrou polemiku s islámem. Obchodní styky s Uhrami udržoval kutnohorský radní a primas Jan Šultys z Felsdorfu, posléze stavovský direktor za městský stav. Vozil odsud zvláště víno. Možná primárně ze Skalice, kam po Bílé hoře do exilu odešel jeho syn Mikuláš. Jiný z potomků exekvovaných českých „pánů“, Kaplířův vnuk Zdeněk Kašpar, sehrál významnou roli při potrestání vzbouřených stavů kolem Františka Nádasdyho. Jednoznačně nejvýraznější tváří ve sledovaném kontextu však byl Jan Jessenius, už pro svůj uherský původ. Při jednáních s uherskými stavy a Gáborem Bethlenem se stal hlavním diplomatem vzbouřených českých stavů při misích do Uher. Svě uherské angažmá zaplatil na staroměstském popravišti vůbec nejtrýznivější smrtí.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

DIVIŠOVÁ, Bohdana a kol., ed. *Jan Jessenius z Jasené. Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L. P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech*. Praha: Karolinum 2004. ISBN 80-246-0922-3.

Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia II. Praha: Academia, 1972.

GLÜCKLICH, Julius, ed. *Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579–1619*. Praha: Čes. akademie, 1908.

HAAS, Antonín, ed. *Menší fondy a sbírky různé provenience I. Parisova sbírka. Listiny a listy z let 1372–1794*. Praha: Český zemský výbor, 1939.

HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof. *Putování, aneb, Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země Jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu I–II*. Praha; Brno: Host, 2017. ISBN 978-80-7491-942-8; 978-80-88183-07-5; 978-80-88069-31-7.

- Historie o těžkých protivenstvích církve české. S připojením historie o persekuci Valdenských roku 1655 stalé a Jana Rosacia Koruny neuvadlé mučedlníkú Božích Českých.* Praha: Nákladem Spolku Komenského, 1902.
- HRDINA, Karel, ed. *Pavel Ješín z Bezdězí. Posmrtná paměť českým hrdinům.* Praha: Blahoslavova společnost, 1938.
- JANÁČEK, Josef, ed. *Pavel Skála ze Zhoře. Historie česká. Od defenestrace k Bílé hoře.* Praha: Svoboda, 1984.
- JIREČEK, Josef, ed. *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty I. 1608–1609, pak 1618–1619.* Praha: I. L. Kober, 1866.
- JIREČEK, Josef, ed. *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty II. 1611, 1615, 1617–1619.* Praha: I. L. Kober, 1868.
- KOLDINSKÁ, Marie a Petr MAŤA, eds. *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602 – 1633.* Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-170-8.
- LÍVA, Václav, ed. *Regesta fondu Militare II. 1590–1617.* Praha: Kruh pro studium čs. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském, 1938.
- PEŠÁK, Václav, ed. *Protokoly české státní rady z let 1602 – 1610.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952.
- PROKEŠ, Jaroslav, ed. *Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618 a 1619.* Praha: Ministerstvo vnitra Republiky československé, 1934.
- REJCHRTOVÁ, Noemi, ed. *Václav Budovec z Budova. Antialkorán.* Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0174-5.
- ŠKRDLE, František, ed. *Listy p. Viléma St. Konecchlumského z Konecchlumí r. 1605 z Moravy do Kutné Hory a Časlavě poslané.* In: *Věstník Královské české společnosti nauk*, 1928, roč. 9, s. 22-24.
- ŠOLCOVÁ, Kateřina, ed. *Jan Jesenský. Proti tyranům.* Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2955-3.
- ŠUBERT, Václav, ed. *Apologie druhá stavův Království českého.* Praha: Tisk a sklad K. Seyfrieda, 1862.
- ŽITNÝ, Miroslav, ed. *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600 – 1610.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7394-544-2.
- ŽITNÝ, Miroslav, ed. *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611 – 1621.* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7394-575-6.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BENEŠ, Petr R., HLAVÁČEK, Petr, STERNECK, Tomáš et al. *Čtrnáct mučedlníkú pražských. Vpád Pasovských a závěr vlády Rudolfa II.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7308-529-2; 978-80-7007-423-7.
- BÍLEK, Tomáš. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I.* Praha: Nákladem Musea království českého, 1882.
- BŮŽEK, Václav, Hg. *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608 – 1611)* (=Opera Historica, roč. 14). České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010. ISBN 978-80-7394-211-3.
- BŮŽEK, Václav, JAKUBEC, Ondřej a Pavel KRÁL. *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-511-1.

- BŮŽEK, Václav, KOREŠ, František, MAREŠ, Petr a Miroslav ŽITNÝ. *Rytíři renesančních Čech ve válkách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-409-6.
- ČECHURA, Jaroslav. *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*. Praha: Rybka Publishers, 2004. ISBN 80-86182-79-7.
- DANGL, Vojtech. *Bethlen proti Habsburkům*. Praha: Melantrich, 1992.
- Doba bělohorská a Vilém starší Konecchlumský z Konecchlumí*. Jičín: Tělocvič. jednota Sokol, 1923.
- FRANCEK, Jindřich. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*. Pecka; Jičín: Obecní úřad Pecka, 1994. ISBN 80-238-2797-9.
- HUBKOVÁ, Jana. *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Leták jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619 – 1632*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta v nakl. Togga, 2010. ISBN 978-80-87258-21-7.
- CHALINE, Olivier. *Bílá hora*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2396-2.
- JANKOVIČ, Lubomír. Grafické pamiatky k Jánovi Jesseniovi vo fondoch a zbierkach Slovenskej národnej knižnice v Martine. In: *Ján Jessenius. Slováci na panovníckých dvoroch*. Martin: Slovenská národná knižnica v Martine, 2012, s. 64-71. ISBN 978-80-89301-93-5.
- JUST, Jiří. *9. 7. 1609. Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody*. Praha: Havran, 2009. ISBN 978-80-86515-92-2.
- KAMENÍČEK, František. *Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605 – 1606*. Praha: F. Kameníček, 1895.
- KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic. Cesta intelektuála k popravišti*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-537-5.
- KOLLMANN, Josef. *Valdštejn a evropská politika 1625 – 1630. Historie 1. generalátu*. Praha: Acadamia, 1998. ISBN 80-200-0692-3.
- KOLLMANN, Josef. *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631 – 1634*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0336-3.
- LUKÁŠEK, Josef. *Jáchym Ondřej hrabě Šlik*. Praha: V. Horák a spol., 1913.
- MACŮREK, Josef a Miloš REJNUŠ. *České země a Slovensko ve století před Bílou horou. Z dějin vztahů v oblasti zemědělství, řemesla, obchodu a vzájemné obrany*. Praha: SPN, 1958.
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-312-6.
- MIKULEC, Jiří a kol. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha: Historický ústav, 2013. ISBN 978-80-7286-206-1.
- MILTNER, Bohuslav. *Český obránce Vídně proti Turkům roku 1683*. Pstruží: Lukáš Lhot'an, 2017. ISBN 978-80-906030-7-3.
- ODLOŽILÍK, Otakar. *Mistr Jan Campanus*. Praha: Otakar Odložilík, 1938.
- OLIVA, Václav. O Konecchlumských z Konecchlumu na Třeboníně u Časlavě. In: *Sborník Historického kroužku*, 1927, roč. 28, s. 81-89.
- Ottův slovník naučný* 8. Praha: J. Otto, 1894.
- PÁLFFY, Géza. *The Kingdom of Hungary between two Empires 1526 – 1711*. Bloomington: Indiana University Press, 2021. ISBN 9780253054630.
- PETRÁŇ, Josef. *Staroměstská exekuce*. Praha: Brána, 1996. ISBN 80-85946-26-2.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Jan Jesenský – Jessenius*. Praha: Svobodné slovo, 1965.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Nizozemská politika a Bílá hora*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1958.
- RACEK, Jan. *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba I – III*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1970 – 1973.
- RATAJ, Tomáš. *České země ve stínu pŕlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*. Praha: Scriptorium, 2002. ISBN 80-86197-31-X.

- REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. Praha: Melantrich, 1984.
- RILL, Bernd. *Kaiser Matthias. Bruderzwist und Glaubenskampf*. Graz: Styria, 1999. ISBN 978-3222124464.
- RYANTOVÁ, Marie. *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturní fenomén raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. ISBN 978-80-7040-976-3.
- RYANTOVÁ, Marie. *Polixena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-527-0.
- SVOBODA, Milan. *Redernové v Čechách. Nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, nakl. Togga, 2011. ISBN 978-80-7308-356-4; 978-80-87258-57-6.
- ŠKRDLE, František. *Nové příspěvky k životopisu Viléma staršího rytíře z Konecchlumí*. Kutná Hora: Musejní spolek Včela čáslavská, 1925.
- TISCHER, František. *Heřman hr. Černín z Chudenic. Obraz ze života a činnosti jeho*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství, 1903.
- VYBÍRAL, Zdeněk. *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*. Praha: Havran, 2008. ISBN 978-80-86515-87-8.
- WINTER, Zikmund. *Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409 – 1622)*, Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897.
- WINTER, Zikmund. *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*. Praha: Matice česká, 1899.
- WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526 – 1620)*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- ANDĚL, Rudolf. Jáchym Ondřej hrabě Šlik. In: *Osobnosti v dějinách regionu 2*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, s. 11-28. ISBN 80-7083-941-4.
- FIALA, Jan. Jan starší Šultys z Felsdorfu. In: *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*, 1923, II. řada, 1. sešit, s. 17-27.
- HOFERKA, Martin. Kalich Jednoty bratskej z roku 1639? Hmotný doklad pobielohorskej emigrácie v Skalici. In: *Studia Comeniana et Historica*, 2019, roč. 49, č. 101-102, s. 179-194. ISSN 0323-2220.
- KALISTA, Zdeněk. Diviš Černín. In: *Časopis Společnosti přátel starožitností českých*, 1929, roč. 37, s. 24-55 a 76-93.
- KILIÁN, Jan. Boj o kostely, aneb Kauzy údajného porušování Rudolfova majestátu v předbělohorských Čechách. In: *Historický časopis*, 2018, roč. 66, č. 2, s. 241-269. ISSN 0018-2575.
- PÁLFFY, Géza. Der Adel aus den ungarischen Ländern am Wiener Kaiserhof 1526 – 1612. In: FUNDÁRKOVÁ, Anna, FAZEKAS and István FAZEKAS, Hg. *Die weltliche und kirchliche Elite aus dem Königreich Böhmen und Königreich Ungarn am Wiener Kaiserhof im 16. – 17. Jahrhundert*. Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien, Balassi Institut – Collegium Hungaricum Wien, Ungarische Archivdelegation beim Haus -, Hof- und Staatsarchiv, Wien, 2013, s. 37-76. ISBN 978-615-5389-08-5.
- ŠKRDLE, František. O t. zv. afěře Konecchlumský – Chuchelský. In: *Časopis Národního musea*, 1924, roč. 98, s. 105-124.

- ŠKRDLE, František. Smírce. Kterak urovnal r. 1616 p. Vilém Starší Konecchlumský spor mezi Čáslavskými a Václavem Chotouhovským z Nebovid. In: *Podoubraví*, 1924, roč. 1, č. 6, s. 68-71 a 81-84.
- ŠŤOVÍČEK, Jan. Železářští podnikatelé Ottové z Losu. Příspěvek k podbrdskému železářství v 15. – 16. století. In: *Z dějin hutnictví*, 1980, roč. 8, s. 16-43. ISSN 0139-9810.
- VÍŠEK, Zdeněk. Jan Šultys z Felsdorfu (1560? – 21. červen 1621) In: *Slánský obzor*, 2009, roč. 17, s. 97-113. ISSN 1214-3847.

O autorovi / About the author

doc. PhDr. Jan Kilián, Ph.D.

Katedra pomocných věd historických a archivnictví, FF UHK Hradec Králové

Víta Nejedlého 573/4, 500 03 Hradec Králové 3

Česká republika

e-mail: jan.kilian@uhk.cz

<https://orcid.org/0000-0002-9501-6560>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203538222>